

СУҒУРТА ФАОЛИЯТИДА БИЗНЕС ЖАРАЁНЛАРИНИ БОШҚАРИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Ҳазратов Шохруҳ Бахтиёрович

Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси тингловчиси

Аннотация: Мақолада Ўзбекистон миллий суғурта бозорининг ҳозирги ҳолати, бозорнинг ривожланганлик даражасини белгиловчи муҳим статистик кўрсаткичлар асосида таҳлил қилинган, мазкур кўрсаткичлар бўйича хорижий мамлакатлар суғурта бозорлари билан таққосланган ва шу асосда хулосалар қилиниб, бозорнинг ривожланиши билан боғлиқ муаммолар ва уларнинг ечимлари тўғрисида фикр юритилган.

Калит сўзлар: таваккалчилик, табиий ҳодиса, стихияли ҳодиса, суғурта, суғурта мукофоти, суғурта қопламаси, ўзаро суғурта.

Суғурта мамлакат молиявий ти-зимининг асосий бўғинидир, у табиий офатлар, бахтсиз ҳодисалар, ишлаб чиқариш жараёнидаги рисклар ва мулккий йўқотишлар rischi юқори бўлган бошқа кутилмаган ҳодисаларга боғлиқ равишда иштимой такрор ишлаб чиқаришнинг узлуксизлигини таъминлашга қодир, шунингдек, аҳолининг ижтимоий ҳимоясини таъминлайдиган, иқтисодиётда инвестицион жараёни барқарорлаштирадиган восита ҳисобланади.

Мамлакатимизда суғурта бозори жадал суръатлар билан ривожланмоқда ва кўплаб мамлакатларнинг ўсиш кўрсаткичларини ортда қолдирмоқда. Аммо мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишида унинг ролини ошириш ҳамон ечилмаган вазифа бўлиб келмоқда. 2020 йил 24 январда Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев томонидан Олий Мажлиснинг Сенати ва Қонунчилик палатасига Мурожаатномада: “Замонавий суғурта хизматлари йўлга қўйилади”[1], – дея эътироф этилди. Бу эса албатта, Ўзбекистон суғурта тизимини янги, замонавийлашган ва жаҳон стандарларига мос қилиб ривожлантиришни, янги инновацион суғурта маҳсулотларини жориш этишни талаб қилади. Суғурта компанияси томонидан инновацион суғурта маҳсулотларини ишлаб чиқиш орқали компания ички ва ташқи суғурта бозорида рақобатбардошлиги таъминланади. Шу билан биргаликда, инновацион технологияларнинг суғурта компаниясига кириб келиши компаниянинг ташкилий-бошқарув фаолияти самарадорлигини оширишга қаратилган инновацион суғурта бизнесини ташкил этишнинг янги усулларини қўллаш билан бевосита боғлиқдир.

Суғурта хизматлари иқтисодиётни турли хил молиявий хатарлардан ҳимоя қилувчи воситалардан биридир. Бироқ мамлакатимиз молия бозорида бу хизматларнинг ўрни ҳозирча етарли эмас. Жумладан, бугунги кунда суғурта ташкилотлари томонидан йиғилган суғурта мукофоти ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 1,5 баробар ошган бўлса-да, суғурта тушуми аҳоли жон бошига 50 минг сўмдан тўғри келган.

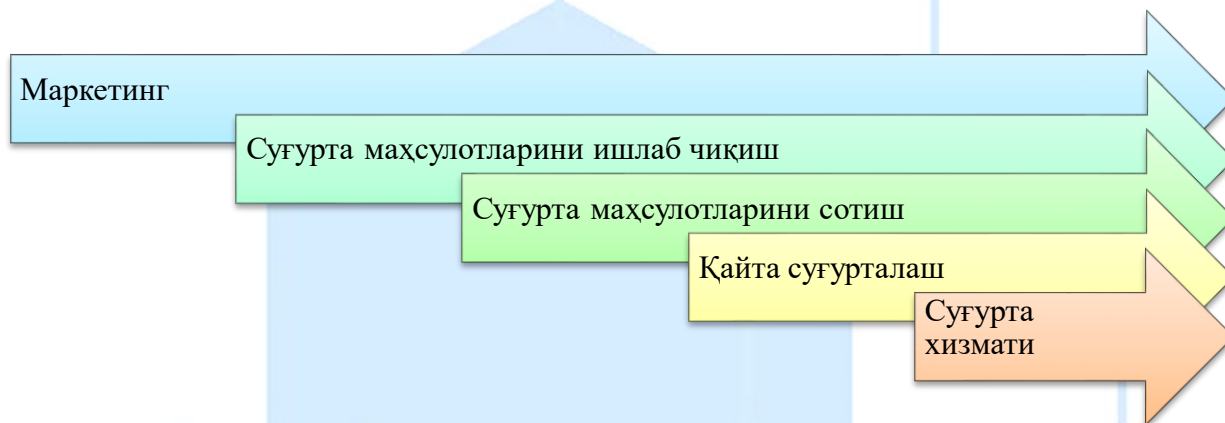
Ушбу соҳанинг мамлакатимиз ялпи ички маҳсулотигаги улуши атиги 0,4 фоизни ташкил этмоқда. Қиёс учун, бу кўрсаткич Жанубий Кореяда 11 фоиз, Германияда 6 фоиз, Россияда 1,5 фоизни ташкил этади.

Бунинг асосий сабабларидан бири – суғурта хизматлари етарли даражада жозибадор эмаслиги. Мисол учун, ўтган олти ойда умумий суғурта тармоғида 887 миллиард сўм суғурта мукофоти йиғилган бўлса-да, ушбу даврда миждозларга тўланган суғурта қопламасининг ҳажми мукофотнинг атиги 11 фоизига тўғри келган. Дунёда эса бу кўрсаткич ўртача 50-60 фоиздир.

Суғурта бозоридаги кучли рақобат ушбу бозорда фаолият кўрсатаётган суғурта компаниясининг ўз устида доимий ишлашни, рақобатда ўз мавқеини сақлаб қолиш учун маркетинг тадқиқотларини олиб боришни, суғурта фаолиятида бизнес жараёнларини тўғри йўлга қуйишни, мамлакат ичкарасидаги ва ташқарисидаги ҳар жихатдан илғор суғурта компанияларининг тажрибаларини ўрганиш ва ўз фаолиятига татбиқ этиш, тариф ставкаларининг оптималлигини таъминлаш мақсадида актуар ҳисоблардан кенг фойдаланиш, тариф ставкаларини пасайтириш имконини берувчи инвестиция ва бошқа даромад манбаларидан самарали фойдаланиш, потенциал суғурталанувчиларни кўпроқ жалб қилиш ва мавжуд суғурталанувчиларни сақлаб қолиш мақсадида, турли кўринишдаги қўшимча хизматлар ва бонусларни қўллашга, суғурталанувчи манфаатларини кўпроқ эътиборга олувчи суғурта шартномаларини ишлаб чиқиш ва амалда қўллашга мажбур қилади.[2] Шундай ҳаракатларни ўзининг фаолият мазмунига айлантирган суғурта компанияларининг миллий бозорда кўпайиши охир оқибатда суғурталанувчилар сонининг кўпайиши, тўпланаётган суғурта мукофотларининг сезиларли даражада ошиши ва суғурталанувчилар ўртасида суғурта компанияларига бўлган ишончнинг ортишига олиб келади.

Бугунги кунда компания бизнес жараёнларининг самарали қурилиши бозорда унинг рақобатбардошлигини оширишда муҳим омил сифатида баҳоланади.

Суғурта компаниянинг асосий бизнес жараёнлари қуйидагилардан иборат:

1-расм. Суғурта компанияларининг бизнес жараёнлари[3]

Дунё миқёсида глобаллашув жараёнлари кучайиб, мамлакатлар ўртасида савдо, туризм ва бошқа соҳаларда ўзаро муносабатлар кенгайиб бораётган

бугунги кунда суғурта хизматлари тобора долзарблик касб этиб бормоқда. Ушбу тадқиқот суғурта компаниялари ўртасида соғлом рақобат муҳитини шакллантириш масаласи суғурта соҳасининг кенгайишида, суғурталанувчиларнинг суғурта компанияларига бўлган ишончининг ортишида ва ўз ўрнида суғурта хизматлари баҳосининг пасайиши ҳамда сифатининг ортишида муҳим омил бўлиб хизмат қилишини асослаш, шу мақсадда соғлом рақобат муҳитини яратиш йўллари ишлаб чиқишга қаратилган. Шундан келиб чиққан ҳолда, ушбу тадқиқот қуйидаги мақсадларни кўзда тутди: соғлом рақобат шаклланишининг шарт-шароитларини аниқлаш; суғурта соҳаси ривожланган мамлакатларда соғлом рақобат муҳитининг ҳолатини аниқлаш; Ўзбекистон миллий суғурта бозорида рақобат даражаси ва унга таъсир этувчи омилларни аниқлашдан иборат. Ушбу мақсадларни амалга ошириш учун суғурта бозорида кучли ва соғлом рақобатни шакллантиришга қаратилган халқаро даражадаги журналларда эълон қилинган мақолалар ва бошқа манбалар ўрганилди ва ушбу манбалар ва тажрибаларга асосланган ҳолда Ўзбекистон суғурта бозоридаги мавжуд ҳолат ҳамда ушбу ҳолатга таъсир этувчи қонунчилик танқидий жиҳатдан таҳлил қилинди. Белгиланган мақсадга эришиш мақсадида амалга оширилган таҳлилларда турли молиявий коэффициентлар ва статистик усуллардан, мантиқий ва таркибий таҳлил қилиш, гуруҳлаштириш, иқтисодий-статистик таҳлил, ўзаро ва қиёсий таққослаш усулларидан самарали фойдаланилди.

Олиб борилган таҳлиллар натижасида суғурта бозорида суғурта хизматларини таклиф этаётган суғурта компаниялари ўртасида ўзаро рақобатнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши, рақобатнинг ва хусусан соғлом рақобатнинг кучайишига олиб келувчи омиллар, бунинг натижасида тариф ставкаларининг пасайиши ҳамда хизматлар сифатининг ортиши, қўшимча хизматларнинг шаклланиши асосланган. Амалга оширилган тадқиқотлар ва хулосаларга асосланган ҳолда муаллиф томонидан Ўзбекистон миллий суғурта бозорида соғлом рақобатни кучайтиришда мавжуд қонунчилик базасини такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган. Хорижий мамлакатлар суғурта бозорларини ўрганган ҳолда, Ўзбекистон миллий суғурта бозорида рақобатни кучайтиришнинг муҳим омилларидан бири сифатида чет мамлакатларнинг илғор суғурта компаниялари учун маълум даражада ички бозорни очиб бериш масаласи илгари сурилган. Яна бир олинган муҳим натижа сифатида, миллий бозордаги суғурта хизматларининг йирик истеъмолчилари томонидан суғурта компанияларини танлашда барча суғурта компаниялари иштирок этиш имконияти яратилган шаффоф танловни ташкил этиш масаласидаги таклифи муҳим ютуқлардан бири ҳисобланади.

Маълумки, ҳар қандай соҳанинг талаб даражасида ривожланишини таъминловчи муҳим омил бўлиб ушбу соҳада юқори даражада соғлом рақобатнинг шаклланиши ҳисобланади. Мазкур омил дунёнинг кўплаб олимлари томонидан асослаб берилганлиги ва халқ орасида оммавийлашиб кетиши, унинг исбот талаб қилинмайдиган аксиома даражасидаги омил эканлигини эътироф этиш имконини беради. Ушбу ҳолат суғурта соҳасига ҳам бирдай тегишли бўлиб, суғурта хизматларининг ҳажми ва сифатини оширмоқчи

бўлган ҳар қандай мамлакат асосий эътиборни ушбу масалага қаратиши ҳар жихатдан тўғри бўлади.

Суғурта бозоридаги кучли рақобат ушбу бозорда фаолият кўрсатаётган суғурта компаниясининг ўз устида доимий ишлашни, рақобатда ўз мавқеини сақлаб қолиш учун маркетинг тадқиқотларини олиб боришни, мамлакат ичкарасидаги ва ташқарасидаги ҳар жихатдан илғор суғурта компанияларининг тажрибаларини ўрганиш ва ўз фаолиятига татбиқ этиш, тариф ставкаларининг оптималлигини таъминлаш мақсадида актуар ҳисоблардан кенг фойдаланиш, тариф ставкаларини пасайтириш имконини берувчи инвестиция ва бошқа даромад манбаларидан самарали фойдаланиш, потенциал суғурталанувчиларни кўпроқ жалб қилиш ва мавжуд суғурталанувчиларни сақлаб қолиш мақсадида, турли кўринишдаги қўшимча хизматлар ва бонусларни қўллашга, суғурталанувчи манфаатларини кўпроқ эътиборга олувчи суғурта шартномаларини ишлаб чиқиш ва амалда қўллашга ҳаракат қилади. Шундай ҳаракатларни ўзининг фаолият мазмунига айлантирган суғурта компанияларининг миллий бозорда кўпайиши охир оқибатда суғурталанувчилар сонининг кўпайиши, тўпланаётган суғурта мукофотларининг сезиларли даражада ошиши ва суғурталанувчилар ўртасида суғурта компанияларига бўлган ишончнинг ортишига олиб келади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлиснинг Сенати ва Қонунчилик палатасига Мурожаатномаси, 24.01.2020, <http://www.uza.uz>
2. Khaliqulova, G. PROSPECTS FOR THE INTRODUCTION OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE INSURANCE SYSTEM OF UZBEKISTAN, International Finance and Accounting: Vol. 2020 : Iss. 1, Article 7.
3. Абдурахмонов И.Х. Теория и практика страхования. Учебник. – Т.: Иқтисод-молия, 2021. – 696 с.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 2 августдаги “Ўзбекистон Республикасининг суғурта бозорини ислоҳ қилиш ва унинг жадал ривожланишини таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4412-сон қарори.